

Ijtimoiy qo'llab-quvvatlashga muhtoj yoshlarga psixologik yordam berish

Urdabayeva Gulnora
Mambetaliyevna

EMAIL : none

Guliston davlat universiteti
Pedagogika va psixologiya
kafedrasida o'qituvchisi

ABSTRACT: Jahonda amalga oshirilayotgan adolatli jamiyatni barpo etishdagi o'rnini va ahamiyatining ortib borishi bilan belgilanmoqda. Bugungi kunda ijtimoiy hayot sohasidagi salbiy holatlarni bartaraf etib, odamlar turmush darajasining keskin pasayib ketishiga yo'l qo'ymasdan, aholining himoyaga muhtoj qatlam va guruhlarini ijtimoiy muhofazasini ta'minlagan holda O'zbekistonda ijtimoiy-siyosiy barqarorlikni va fuqarolar totuvligini saqlab qolishga muvaffaq bo'ldik. Ushbu maqolada davlatimiz yoshlariga doir davlat siyosati va bugungi kundagi ijtimoiy himoyaga muhtoj bo'lgan yoshlarni qo'llab-quvvatlashning psixologik tizimi nazariy va amaliy jihatdan yoritib berilgan.

KEYWORDS: Psixologik faoliyat, dunyoqarash, qo'llab-quvvatlash manbalari, tadqiqot jarayonlari, uyushmagan yoshlar.

Mutafakkir adolat g'oyasini jamiyatning asosiy davrlariga tadbiquan qarab chiqqan. Bunda u insoniyat jamiyatining kelib chiqishida tabiiy ehtiyojlar yotishini, bu ehtiyojlarni uyg'unlashtirish esa adolat tuyg'usini shakllantirishini ta'kidlagan edi. Sharq mutafakkiri Konfutsiyning g'oyalarini davom etirgan holda Forobiy «adolat» tushunchasi insoniyatning ma'rifiy davriga to'g'ri kelganligini ta'kidlaydi. Bu davrda xususiy mulk o'rnatiladi va u kishilarning o'zaro tengsizligini keltirib chiqaradi. Shunisi muhimki, teng taqsimlashni ifodalagan adolat tushunchasi endi mulk ta'sirida tengsizlikni ifoda eta boshlaydi. Bu tushunchaning o'zi xususiy mulkni o'rnatishda ishtirok etadi.

Demak, adolat to'g'risidagi tasavvurlar insoniyatning oddiy egalitarizm, ya'ni barcha baravar bo'lgan holdagi darajasidan yuqori ko'tarila borishi natijasida yanada to'laroq shakllana borgan. Tenglashtiruvchi qoida bo'lgan, zo'rlikni aks zo'rlik bilan muvofiqlashtiruvchi vosita sifatida da'volar tengligini o'rnatib kelgan «adolat» tushunchasi xususiy mulkka asoslangan jamiyatda yangicha mazmun kasb eta boshlagan. Endi jamiyat ijtimoiy munosabatlarni muvozanatga keltirishning yangi tizimiga muhtojlik seza boshladi. Yuz bergan ulkan ijtimoiy o'zgarishlar kishilar

ongida, dunyoqarashida, siyosiy-huquqiy fikrda, axloqiy normalarda ijtimoiy adolat g'oyasining uzil-kesil shakllanishiga olib kelgan. Bu haqda Sharqning boshqa bir mutafakkiri – Abu Ali ibn Sino qiziqarli fikrlarni bayon qilgan. Uning fikricha, o'zaro bog'liqlik va almashuv jarayonida insonlar bir-birlarini qandaydir muhtojlikdan holi etadilar. Buning uchun insonlar o'rtasida o'zaro kelishuv zarur bo'lib, bu kelishuv tufayli adolat qoidalari va qonunlari o'rnatiladi.

Ijtimoiy hayotda adolatparvarlikni qat'iy turib himoya qilgan ta'limotlardan biri tasavvuf falsafasidir. Tasavvuf namoyondalari boshqa sharq mutafakkirlari singari o'z umidlarini ma'rifatli va odil shohga bog'laydilar, u orqali barcha ijtimoiy illatlarni bartaraf etish mumkin, deb hisoblaydilar.

Tasavvuf namoyondalari hokim va xalq, shoh va saltanat munosabatlarida donolik bilan adolatli ish tutish, davlatni adolatli qonunlar orqali boshqarish, qabul qilinayotgan tadbirlarning xalq tomonidan qo'llanishi kabi ijtimoiy muammolarni ko'taradilarki, bu xalqparvar tuzum ideallarini ulug'lashtirdi.

Tasavvufning ko'pgina namoyondalari shohlar, hokimlar, amaldorlardan adolatni kutib o'tirmay, o'z amaliy faoliyatlarida unga amal qilish bilan o'rnak bo'lganlar. Hasan Basriy, Abdulla Ansoriy, Abdulhasan Haraqoniy, Bahouddin Naqshband, Abdurahmon Jomiy, Alisher Navoiy, Xo'ja Ahror Valiy, Mahdumi A'zam Kosoniy ko'pincha shoh va hokimlar adolatsizliklariga qarshi chiqib, mazlumlarni dadil himoya qilganlar, haqiqat uchun kurashganlar.

Shunday qilib, yoshlar uchun ushbu dalillarning barchasi barqaror psixologik faoliyat uchun ijobiy va qo'llab-quvvatlovchi munosabatlarning muhimligini, shuningdek, ushbu yoshlarning ijobiy ijtimoiy munosabatlarni shakllantirish qobiliyatini va shu bilan ularning ijtimoiy vakolatlarini oshiradi. Yoshlarda ruhiy salomatlikni ijtimoiy qo'llab-quvvatlashning himoya rolini ushbu dalillarga qaramay, ko'proq nazariy yo'naltirilgan va ko'p o'lchovli tadqiqotlar zarur. Ijtimoiy qo'llab-quvvatlash va aqliy salomatlik natijalarini kontseptsiyalash va o'lchash uchun ko'p o'lchovli yondashuv zarur.

Darhaqiqat, xavf ostida bo'lgan yoshlarni (masalan, turar joy parvarishida) o'z ichiga olgan ko'plab tadqiqotlar psixopatologiyaga qaratilgan, ijobiy faoliyat ko'rsatmoqda va optimal rivojlanish ushbu populyatsiyaga nisbatan yaqinda va o'rganilmagan tadqiqot sohasidir. Shunday qilib, bir vaqtning o'zida ijobiy va salbiy ko'rsatkichlarni o'z ichiga olgan ruhiy salomatlikning yaxlit va keng qamrovli tizimi zarur. Va nihoyat, yoshlarning dunyoqarashlari va tajribalariga chuqur yondashish, ularning psixologik faoliyatini qo'llab-quvvatlashda turli xil manbalar va kontekstlarning rolini tushunish uchun sifatli usullar yordamida foydali bo'ladi.

Ushbu sifatli empirik tadqiqotlar orqali va turar joy muassasalarida tahlikali yoshlar namunasi asosida biz ko'p o'lchovli, inklyuziv, yaxlit va nazariy yo'naltirilgan yondashuv orqali yoshlar tushunchalari va ijtimoiy qo'llab-quvvatlash qiymatini o'rganishga intilamiz.

Bundan tashqari, biz psixopatologiya va farovonlik nuqtai nazaridan ijtimoiy qo'llab-quvvatlashning ularning ruhiy salomatligi natijalariga ta'sirini baholashga intilamiz. Ushbu yondashuv orqali ushbu tadqiqot bizga ushbu zaif yoshlarning tadqiqot jarayonlarida faol ishtirok etish imkoniyatini beradi. Ushbu tadqiqotning amaliy natijalari huquqiy psixologiya sohasida zaif yoshlar bilan ishlaydigan mutaxassislar va tadqiqotchilar uchun aniq belgilanadi.

Natijalar shuni ko'rsatdiki, yoshlarning ijtimoiy tarmog'i guruhdagi uy bilan chegaralanib qolmaydi, bu ba'zi ilgari bildirilgan ma'lumotlarga zid keladi, lekin norasmiy qo'llab-quvvatlovchi munosabatlarga, ayniqsa kontekstda berilgan ahamiyatni kuchaytiradigan boshqa dalillarga mos keladi.

Aslida, parvarishdagi yoshlar ko'rsatadigan qo'llab-quvvatlash manbalari oilada ham, yashash muhitida ham paydo bo'lishi mumkin. Oldingi dalillarga muvofiq ushbu tadqiqot turar joy muassasasini parvarishlash bo'yicha mutaxassislarni ijtimoiy qo'llab-quvvatlashning muhim manbai deb biladigan yoshlar uchun muhim muhit sifatida tasvirlaydi. Xususan va avvalgi dalillarni tasdiqlagan holda, uy sharoitida parvarishlash bo'yicha mutaxassislar va oila a'zolari eng muhim, axborot va hissiy yordam ko'rsatadigan manbalar hisoblanadi. Bundan tashqari, yoshlar odatda ijtimoiy qo'llab-quvvatlashdan mamnun bo'lib, ushbu tadqiqotda asosan ijobiy reytinglar haqida xabar berishdi.

Ushbu natijalar turar joy muassasalarida yoshlarni ijtimoiy qo'llab-quvvatlashning pastligi (normativ rivojlanish sharoitida bo'lgan yoshlar bilan taqqoslaganda) past darajada bo'lishiga qaramay, ular odatda qoniqarli ijtimoiy qo'llab-quvvatlashni qabul qilganliklarini ko'rsatadigan boshqa tadqiqotlar bilan mos keladi.

Bundan tashqari, ushbu tadqiqotda ishtirok etgan yoshlarning aksariyati ijtimoiy qo'llab-quvvatlash manbalari qo'llab-quvvatlashga muhtoj bo'lganda mavjudligini tan olishadi. Ijtimoiy qo'llab-quvvatlashning psixopatologiyaga ta'sirini hisobga olgan holda, yoshlar ijtimoiy qo'llab-quvvatlashning psixologik funktsional muammolarni minimallashtirishga ijobiy ta'sirini e'tirof etadilar, bu esa miqdoriy tadqiqotlar natijasida ilgari olingan natijalarni mustahkamlaydi.

Darhaqiqat, avvalgi tadqiqotlar ruhiy salomatlikda ijtimoiy qo'llab-quvvatlash uchun muhim rolni ko'rsatmoqda, ijtimoiy yordamning yuqori darajasi hissiy va xulq-atvor muammolarining past darajalari bilan bog'liq. Shu ma'noda, ijtimoiy qo'llab-quvvatlash maktab-internatlarda yoshlarni psixologik muammolardan himoya qiluvchi omil bo'lishi mumkin.

Ushbu tadqiqotdan olingan muhim va innovatsion topilma ijtimoiy qo'llab-quvvatlashning farovonlikka ta'sirini sezadi. Bizning a'zolarimizning fikriga ko'ra, yuqori darajadagi ijtimoiy qo'llab-quvvatlash ijobiy psixologik faoliyatga hissa qo'shadi, ya'ni o'z-o'zini anglash samaradorligi, yangi ko'nikmalarni egallash (shaxsiy va ijtimoiy kabi), farovonligi va hayot sifati.

Shunday qilib, ijtimoiy qo'llab-quvvatlashning muhim roli nafaqat psixologik muammolarga nisbatan himoya qiluvchi omil, balki shaxsiy o'sish va optimal ishlashni kuchaytiruvchi sifatida ham ko'riladi.

Qo'llab-quvvatlaydigan munosabatlar individual qadr-qimmatini oshirishi va moslashuvchan kurash strategiyasini qabul qilish, shuningdek, individual his-tuyg'ularni qabul qilish bilan bog'liq bo'lishi mumkinligi sababli, bu nazariy jihatdan ishonchli.

Shunga o'xshab, aksariyat yoshlar o'zlarining tarmoqlaridan qo'llab-quvvatlashni ulardan foydalanishni o'ylashdi, ularning qo'llab-quvvatlash manbalari ularga eng kerakli paytda ularga qanday samarali yordam berishlarini ta'kidladilar.

Bundan tashqari, biz yoshlar o'zlarini muhim odamlarni ijtimoiy qo'llab-quvvatlashning manbai deb bilishini aniqladik. Bu ularning qo'llab-quvvatlashi muhim deb bilgan odamlarga foydali bo'lishi mumkinligini hisobga olib, yoshlarning ijtimoiy qo'llab-quvvatlash manbalari sifatida faol rolini aks ettiradi.

Ushbu natijalar ijtimoiy qo'llab-quvvatlashning yaxshi hujjatlashtirilgan ruhiy salomatligini ko'rsatishi mumkin. Bundan tashqari, bu shaxsning qo'llab-quvvatlashi va olishi mumkin bo'lgan guruhga mansubligi uning shaxsiy nazoratini kuchaytirishi haqidagi dalillarni kuchaytiradi.

Uyushmagan yoshlarning hissiy va ijtimoiy ehtiyojlarini hisobga olgan holda, psixologik aralashuvlar ham huquqiy, ham psixologik masalalarni hisobga olishlari kerak. Garchi ular oddiygina qaralsa ham (qonuniy nuqtai nazardan), bu o'spirinlar, shuningdek, muhtoj yoshlar sifatida qaralishi mumkin va ularning ruhiy sog'lig'iga bo'lgan ehtiyojlarini qondirish kerak.

Uyushmagan yoshlar bilan ishlaydigan mutaxassislar, ularning rasmiy ijtimoiy qo'llab-quvvatlash ehtiyojlarini baholash imkoniyatiga ega bo'lish uchun o'zlarining dolzarb muammolari to'g'risida xabardor bo'lishlari kerak. Bu sohada ixtisoslashtirilgan o'qitish muhimligini ta'kidlaydigan qiyinchiliklar. Voyaga yetmaganlar uchun odil sudlovga duch kelayotgan yoshlar uchun choralar har tomonlama qo'zg'atuvchi omillarni ham, buzg'unchi xatti-harakatlarning surunkali ijtimoiy istisno holatlarini oldini olishga qaratilgan qamrovli bo'lishi kerak.

Ushbu amaliy natijalardan tashqari, biz kelajakdagi tadqiqotlar uchun ta'sirlarni ham aniqlashimiz mumkin. Shunday qilib, agar ushbu tadqiqot adabiyotda aniqlangan bir qator muammolarni hal qilishning birinchi izlanish yondashuvi sifatida paydo bo'lsa, shuningdek, ijtimoiy qo'llab-quvvatlash adabiyotidagi kontseptual nomuvofiqlikdan kelib chiqadigan muammolarni bartaraf eta oladigan ko'proq nazariy yo'naltirilgan va ko'p o'lchovli tadqiqotlarni ishlab chiqish zarurligini ko'rsatadi.

Shuningdek, nafaqat psixopatologiyaga, balki ijobiy faoliyatga yo'naltirilgan tadqiqot ishlarini rivojlantirish ham muhimdir, chunki ushbu natijalar yoshlar tomonidan qabul qilinadigan ijtimoiy ko'mak ularning ko'nikmalarini egallash va moslashuvchan rivojlanish jarayonlarining hal qiluvchi omili ekanligini ko'rsatmoqda.

REFERENCES

1. Dinisman, T., Zeira, A., Sulimani-Aidan, Y., & Benbenishty, R. (2013). The subjective well-being of young people aging out of care. *Children and Youth Services Review*, 35, 1705-1711. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2013.07.011>
2. Fournier, B., Bridge, A., Kennedy, A. P., Alibhai, A., & Konde-Lule, J. (2014). Hear our voices: A Photovoice project with children who are orphaned and living with HIV in a Ugandan group home. *Children and Youth Services Review*, 45, 55-63. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2014.03.038011>
3. Karimova V.M., Akramova F.A. Psixologiya. o'quv qo'llanma. -T.: TDIU
4. Тихомиров О. ПСИХОЛОГИЯ. Учебник. -М.: Высшее образование
5. Shamshetova A., Melibayeva R. va boshqalar. Umumiy psixologiya fanidan UMK., 2016.

